

A KATONAI GAZDASÁGI KÉPZÉS ÁTTEKINTÉSE, FŐBB TAPASZTALATAI

*Gazda Pál*¹

A katonai gazdasági képzés szervezetszerű módja közel tíz éves múltat tud maga mögött. Ennyi idő után célszerű egyfajta vizsgálódást, elemzést végezni, s szerény módon továbblépés lehetőségére is utalni. A vizsgálódás többirányú lehet. Irányulhat a gazdasági képzés történetiségére, annak tartalmi és módszertani vonatkozásaira, irányulhat a résztvevők összetételére, a képzés minőségi szintjére, gyakorlati hasznosságára, s egyéb a képzést lehetővé tevő feltételek elemzésére.

A katonai gazdasági képzés múltja

Mielőtt az előbb feltett vizsgálati kérdésekre válaszolnánk, szükséges néhány előfeltevést tisztázni. Ilyen előfeltevés a katonai gazdasági képzés mint olyannak a tisztázása.

Miért tehető fel a kérdés?

A kérdés valóságosága több okra vezethető vissza. A címből és bevezető mondatból arra lehetne következtetni, hogy hadseregünkben gazdasági kérdések megoldását elősegítő, valamilyen szintű és tartalmú oktatási forma a jelzett 10 évet megelőzően nem volt. Ez természetesen nem igaz. Az akkori hadseregben folyó gazdasági kérdések kezelésére és megoldására vonatkozó ismeretek a főiskolai tisztképzés hadtáp és pénzügyi, a ZMKA hadtáp tanszéken folyó képzés formájában (csapatgazdálkodás téma) megoldottak voltak. Ma a ZMKA védelemgazdaságtan tanszék gazdálkodást elősegítő tantárgyakat részletesen oktatja. Ha a kérdés időbeliségének súlypontját a 83-as évek elé tesszük, akkor azt mondhatjuk, hogy a tanintézeti képzésben a szorosán vett katonai-gazdasági képzés a csapatgazdálkodás viszonylag nagyléptékű, szerény mélygű művelésére és oktatására, illetve kifejezett szakorientáltságú okta-

1 Dr. Gazda Pál mk.ezredes, a hadtudomány kandidátusa, ZMKA Védelemgazdaságtan tanszék, tanszékvezető egyetemi docens

tásra szorított (sok tekintetben ideologizált vonatkozásokkal tarkított képpel).

A katonai-gazdasági képzés tartalmi (és formai) vonatkozásában pozitív minőségi változást 1983-as évtől lehet számolni. Ettől az évtől kezdődően indult meg a tanfolyamrendszerű katonai-gazdasági továbbképzési rendszer, ezzel egyidőben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián minden hallgató részére a katonai-gazdaságtan oktatása. A tanfolyamrendszerű katonai-gazdasági képzés olyan rendszerrel lett indítva, hogy az abban a körben érintettek öt évente ismételten részt vesznek.

A mai katonai-gazdasági képzés lényegi megítélésében elmúlt tíz év alatt történt tartalmi vonatkozások, ezek változásai tekinthetők meghatározónak. Ezt az állítást a politikai és gazdasági rendszerváltás éppen a gazdálkodás területén, annak módjában különösen hangsúlyosság tette.

Az elmúlt rendszerben, a jelenlegi politikai-gazdasági rendszerben a gazdálkodási igény és annak gyakorlata mint szükségszerűség megfogalmazásra került. A gazdálkodás megvalósulásának azonban a feltételrendszerre az elmúlt rendszerben egészen más volt. Ez egyrészt levezethető az akkori politikai-gazdasági modellből, a VSZ-hez való tartozásból, a világgazdasághoz való viszonyunkból, stb. vonatkozásokból. Az elmúlt rendszer tanfolyamszerű katonai-gazdasági képzés tartalmi elemei így természetesen szoros korrelációban álltak a felsoroltakkal, (mondjuk meg őszintén) az eképpeni mozgástér szűk volt. A történetiség hűsége azonban megkívánja azt is, hogy leírjuk, hogy az akkori Magyar Néphadsereg VK. Anyagtervezési és Közgazdasági Csoportfőnök ezirányú törekvése, s eredményei az akkori VSZ-en belül, de hadseregen belül is úttörő, pozitív jellegű volt. Lényegében a mai gazdálkodási gondolkodás eredményei egy részének letéteményeseivé váltak. Ezen úttörők közé tartozott, az elhunyt Dr. Kazinczi István alez. hadtudomány doktora, aki a teljes katonai-gazdasági tanfolyamrendszer tematikai és módszertani vonatkozásait elsőnek összeállította. Ebből még ma is jó néhány elemet hasznosítani tudunk, például a világgazdaság fő folyamatai és ezek hatása a magyar nemzetgazdaságra, stb. Ide sorolhatók a teljesség igénye nélkül a gazdálkodás területén új gondolkodást igénylő és azt lehetőség szerint megvalósítók: Dr. Janza Károly mk. vörgy., Dr. Turák János ezds., Dr. Bencsik István ny.mk. vörgy. Az akkori tanfolyamok színvonalas követelményei miatt az előadók kiválogatása is igen igényes volt. Ezt a magas fokú igényt szolgálták ki például Dr. Palánkai egyetemi tanár, Dr. Simai

akadémikus, Dr. Sárközy egyetemi tanár, illetve a hadseregből olyan széles és mély ismerettel rendelkező tábornokok és tiszttek, akik a hadsereg gazdálkodásának hatékonyságát, a gazdálkodás feltételeinek javítását stb. személyes ügyüknek is tekintették.

A tanfolyam tartalmi vonatkozásaiban visszatükröződtek az ország gazdasági irányításainak makroszintű vonatkozásai. A gazdálkodási tanfolyam a katonai gazdálkodás külső (országon belüli - OGY, OT, PM stb. - illetve országon kívüli VSZ hadigazdasági kapcsolatai), illetve hadsereg belső gazdálkodási rendjével foglalkozott, ami magába foglalta a katonai gazdálkodás tervezésétől az anyag, munkaerő, pénz stb. felhasználásig terjedő minden gazdálkodási tevékenységet. A tanfolyamok súlyponti elemét a csapat illetve központi szintű gazdálkodás minden oldalú elemzése alkotta. A tanfolyam keretén belül külön foglalkozás tárgyát képezte a parancsnok helyének és szerepének meghatározása a gazdálkodási tevékenység irányításában.

Az oktatási módszertan vonatkozásában olyan gyakorlat alakult ki, hogy az előadások után kérdés feltételre, illetve egyes vonatkozások megvitatására került sor. A tanfolyamok délutáni foglalkozásai (szeminárium szerűen) egy-egy elhangzott előadás gyakorlati hasznosíthatósága problémájának megvitatására szorítkozott. A tanfolyamok időtartama differenciált volt, magasabbegységek parancsnokai részére egyhetes, ezred és egységparancsnokoknak kéthetes, különböző gazdálkodást irányító parancsnokok és tiszttek részére három-négyhetes időtartamú. A tanfolyam módszertanába tartozott, hogy a tanfolyam végén egy nap fórum-szerűen lett felhasználva. A fórumra az akkori hadsereg gazdasági tevékenységéért felelős vezetők (hadtápfőnöktől - a pénzügyi szolgálatfőnökig bezárólag mind) részt vettek és válaszoltak a feltett kérdésekre. Az előadásokon és a fórumokon feltett kérdések rögzítésre kerültek, abból a célból, hogy azok elemzéséből (amelyek mérvadók voltak) következtetést, esetleg feladatszabást, vagy valamilyen szintű tartalmi módosítást lehetett eszközölni. A katonai-gazdasági tanfolyamok képzéséért, beiskolázásáért, oktatás tematikáért, előadók kiválasztásáért stb. a MN VKF intézkedése alapján az MN VK Anyagtervezés és Közgazdasági Csoportfőnök volt a felelős. Tanfolyamok helye MH Annavölgy-üdülője volt.

Milyen tapasztalatok vonhatók meg az elmúlt rendszer katonai-gazdasági tanfolyamszerű, illetve ZMKA-n történő katonai-gazdaságtan oktatásával kapcsolatban?

Mint már szó volt, a hadseregben a gazdálkodással való foglalkozás "magyar modellje" az akkori VSZ országok számára is új volt. A VSZ országok zömében meglévő természetes gazdálkodás megcsontosodott változatához képest a magyar katonai gazdálkodás (ami pénzgazdálkodás irányába mozdult el, s bizonyos "piaci" elemeket is megengedett), "eretnek" lépésnek tűnt. Ennek az "eretnek" lépésnek nevezett gondolat megvalósításának azonban nem voltak akadályai, sőt egyes VSZ országok figyelmét felkeltette. Katonai gazdálkodás témában (mások mellett) a lengyel hadsereg katonai gazdasági szakembereivel nagyon jó kapcsolat alakult ki (már csak azért is), mert a lengyel hadsereg néhány katonai gazdálkodási kérdés megoldásában (akkor) bennünket megelőzött.

Az állam szerepvállalása a gazdaságban az elmúlt rendszerben igen mély és széles volt, (politikai-gazdasági modellből következett). Ez azt jelentette, hogy a hadsereg gazdálkodási lehetőségei és annak módszerei (bizonyára ma már furcsán hangzik) egyszerűbben, könnyebben kivitelezhetők és számonkérhetőek voltak. Hiszen, ha kellett azok megvalósítására az akkori törvények erre igen széles felhatalmazást is adtak. Ebben az értelemben a hadsereg működésével összefüggő gazdasági mozgástér szélesebb és puhább korlátokkal rendelkezett. A hadsereg részére a költségvetési előirányzat már akkor is kemény korlátnak számított, bár igaz az is (a hadsereg működtetésével kapcsolatban a költségvetési előirányzatok között "bújtatott tételek" is voltak), hogy egyfajta költségvetési tolerancia a "különböző technikák" igénybevétele mellett volt. Ilyen makrogazdálkodási feltételek mellett, a katonai gazdálkodás tanfolyamszerű, de tanintézeti oktatásában is előtérbe kerültek azok a gazdálkodást segítő racionalizáló technikák és módszerek, melyek a gazdálkodás szervezését, a gazdálkodás eredményességét, a parancsnokok rendelkezésre álló erőforrás felhasználásának ésszerűségét elősegítették. Az oktatásban résztvevők számára nyilvánvalóvá vált, hogy a hadsereg tevékenysége, ezen belül a csapatok gazdálkodási tevékenysége nem önálló gazdasági rendszerként, hanem a nemzetgazdaság rész- rendszereként, az őt körülvevő külső gazdasági környezet feltételeit figyelembe vevő, azzal csak konform módon tud működni. A tanfolyamok, ZMKA katonai gazdaságtani oktatása, a katonai gazdálkodás kiteljesedését elősegítő gazdasági szabályozók, stb. az új iránt fogékony parancsnok részére olyan impulzust adtak, melyek a csapatok gazdaságossági eredményeit növelték. Sajnos ellenható tényezők is voltak, ilyenek a gazdasági eredményből való osztozkodás, rosszul gazdálkodók segítése, stb. A pozitív és negatív eredmények (a gazdálkodási lehetőségek megosztó képe, a gazdasági

eredmények más-más szintjei) ellenére az akkori gazdasági tanfolyamokat eredményesnek kell tekintetni, még akkor is, ha a rendszerváltást követően az ott tanultak egy része nem volt használható, de a tanultak más része, a gazdálkodást segítő racionalizáló technikák ma is értékelőnek, használhatónak tekinthetők.

A katonai gazdasági képzés jelene

A rendszerváltás igen széleskörű változást eredményezett hazánkban, ez többek között megnyilvánult politikai és gazdasági vonatkozásban is. Politikai vonatkozásban a többpártrendszerre épülő parlamenti demokrácia, gazdasági vonatkozásban, a gazdaság privatizációja, a gazdaság működésének piaci szabályozása stb. jelentett legfontosabb változásokat.

A VSZ és a KGST felbomlása, az állam szerepvállalásának beszűkülése stb. - s már említettek - olyan minőségi változásokat jelentett, ami a Magyar Honvédség biztonságpolitikai és katonai funkciójában, hadászati elképzelésében, szervezeti felépítésében, a hadsereg működőképességét folyamatosan biztosító gazdálkodási rendszerében és annak mechanizmusában is változást okozott. A hadsereg gazdálkodási rendszer megváltozásának - már említett tényzői mellett - az egyik fontos változója gazdasági környezetében bekövetkező minőségi változás volt, ami a MH-t piacgazdasági környezetbe helyezte. Ebből egyenesen következett(zik), hogy a hadsereg béke és háborús ellátásához szükséges anyagi-technikai stb. igények kielégítése a gazdaságból alapvetően piacokonform eszközökkel, verseny és egyéb törvények betartása mellett lehetséges.

A hadsereg fenntartását és fejlesztését szolgáló költségvetési igény, illetve az országgyűlés által jóváhagyott költségvetési támogatás igen alapos, s mély (az előző rendszer országgyűlési igényéhez képest sokkal részletesebb, sokkal jobban megokolt gazdasági indoklással) munkát követel és feltételez. Az országgyűlés költségérzékenysége hatványozottan megnőtt, s a hadsereg irányában sem tesz kivételt. Az új államháztartási törvény, számviteli törvény, stb. a hadseregben új megfelelési követelményt indukált. A jelzett külső és belső változások felsorolásának teljességi igénye nélkül belátható, hogy az MH gazdálkodásában lényeges változás volt. Mindezek után, természetes igényként fogalmazódott meg,

hogy a változást - éppen a megfelelés miatt - a katonai gazdasági képzésben követni kell, hiszen a képzés lehet az az eszköz, ami az új helyzetet értelmezni tudja és kezelésére megfelelő módszereket, technikát tud adni. A katonai-gazdasági képzés formája - felismerve a szükségből fakadó igényt - bővült. A tanfolyamszerű katonai-gazdasági képzést továbbra is megtartva, a személyi feltételi igények növekedése miatt a ZMKA-n 1991-92 tanévben gazdasági törzstiszti képzés is beindult, ami a hadseregben rendszeresített gazdasági főtiszti, értékelő-elemző alosztályvezetői stb. beosztások szakszerű ellátására készít fel. Ezzel párhuzamosan a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán a gazdasági tisztképzés 1991. őszén szintén beindult, az első gazdasági tiszt hallgatók 1995-ben végeznek.

A gazdasági képzés szakmai felügyeletét 1990-től MH Gazdasági Csoportfőnök, ma Hadigazdálkodási Csoportfőnök látja el. A gazdasági törzstiszti, illetve a katonai-gazdasági tanfolyamrendszerű szakmai továbbképzést a ZMKA Védelemgazdaságtan tanszék végzi.

Mindezen előfeltételek után milyen oktatási program alakult ki? (a már említett megfeleltetési igény alapján). A katonai gazdasági tanfolyamszerű továbbképzés új tematikai programjának kialakításánál (tartalmi kitöltésnél) **két nézet volt:**

1.) ZMKA Védelemgazdaságtan tanszék nézete szerint a gazdasági tanfolyamok tematikai programjának választékát szűkíteni kell, így egy-egy gazdálkodási módszer elméleti és gyakorlati elsajátítására nagyobb óraszám lenne biztosítható, következésképpen (ebben az értelemben) a tanfolyam hatékonysága - bár specifikáltan - fajlagosan jobbá válhat (egy-egy ismeretanyag vonatkozásában, például folyamatszervezés, racionalizálás módszertan, gazdasági elemzés, számviteli ismeretek, stb).

2.) A Hadigazdálkodási Csoportfőnöknek, mint szakmai előljárónak az volt a véleménye, hogy a gazdálkodási tanfolyamot - nem vitatva a tanszék racionális nézetét - egyenlőre olyan tartalmi elemekkel töltsük fel, ami a folyó aktuális gazdálkodási tevékenység naprakészségében tud segíteni. Ennek az álláspontnak a fő érve az volt, hogy a hadsereg gazdálkodásában sok változás volt, illetve az új gazdálkodási helyzet még nem eléggé konszolidált abban a tekintetben, hogy képzés tartalmában ettől az elvtől most eltérjünk. Végül is a tanfolyam jelenlegi változatában alapvetően a Hadigazdálkodási Csoportfőnök véleményét érvényesítet-

tük azzal, hogy néhány, a gazdálkodás racionalizálását elősegítő témának - igen szűk, csak orientáló jelleggel - is helyt adtunk.

Jelenlegi tematikai programunk főbb összetevői:

1.) A gazdasági környezet hatása. (Ezen belül fontosabbak: a világ gazdasági helyzete; a magyar hadiipar helyzete; a magyar nemzetgazdaság átalakulása; a gazdaságjogi ismeretek stb.)

2.) A katonai gazdálkodás rendszere. (Ezen belül fontosabbak: a MH gazdálkodás alapjai; a felsőszintű gazdálkodás rendje; szabályai; nemzetközi katonai gazdasági kapcsolatok; a gazdasági hivatal tevékenysége; a csapatgazdálkodás; MH tervezési, beszámolási rendszere; a MH számviteli rendszere; a MH pénzügyi rendszere; a csapat költségvetési gazdálkodás időszerű kérdései stb.)

3.) A MH ágazati gazdálkodásának helyzete.

4.) A számítástechnika alkalmazása a gazdálkodásban.

Milyen tapasztalatok vonhatók le a jelen katonai gazdasági tanfolyamokról?

A továbbképzési tanfolyamok teljeskörű tervezési-szervezési feladatait - tanfolyamokra kiválasztott állomány személyügyi vezénylési parancsával kapcsolatos feladatok kivételével - mint már szó volt róla (az MH parancsnok intézkedése alapján) a ZMKA védelemgazdaságtan tanszék végezte. A tanfolyam helye a ZMKA. A tematikai programban szereplő előadások megtartását megosztva, a MH Hadigazdálkodási Csoportfőnök, ZMKA védelemgazdaságtan tanszék, a felsőszintű gazdálkodó szervek (hivatalok, csoportfőnökségek, főnökségek) vezetőinek, valamint BKE, a BME érintett tanszék oktatói előadóként, vitavezetőként történő részvételével végeztük (és tervezzük a továbbiakban végezni).

A tanfolyam résztvevői a megtartott előadások 70-80 %-át egyöntetűen hasznosnak, kellően gyakorlatiasnak, munkájukat segítőnek minősítették. A foglalkozások 20-30 %-ról beosztásuk, érdeklődési körük és felkészültségük függvényében megoszló volt a véleményük.

A résztvevők pozitívan fogadták és ismeretbővítőnek értékelték a világ- és a nemzetgazdaságról, a hadiipari tevékenységről, a hadsereg műszaki fejlesztéséről, a felsőszintű gazdálkodás rendjéről, szabályairól, szervezeteiről, a csapatgazdálkodás elméleti kérdéseiről, valamint a BKE és a BME jeles oktatói által az értékelemzésről, a folyamatszervezésről, a gazdasági-jogi kérdésekről tartott előadásokat. Gyakorlati munkájukat közvetlenül segítőnek minősítették a számvittel, az anyagnyilvántartással, a tervezéssel, a költségvetési pénzügyekkel, az illetmény- és bérgazdálkodással, a lakásgazdálkodással, az elhelyezéssel, az anyagmozgatással és szállítással foglalkozó előadásokat. Kiemelkedően jónak értékelték a hadtápgazdálkodással kapcsolatos előadásokat, valamint kérdéseikre a fórumon kapott válaszokat.

A résztvevők körében vegyes megítélést váltott ki a páncélos és gépjármű technikai, repülőműszaki, az elektronikai, a vegyvédelmi, a műszaki technikai szolgálatok gazdálkodási feladatairól tartott előadások. Ezeket a résztvevők beosztásukhoz túl szakmainak, problémázgatónak, mások (az e területen dolgozók) általánosnak, gyakorlati munkájukhoz keveset nyújtnak ítélték. A hallgatók javasolták az ilyen jellegű előadások tartalmának tömörítését, integrálását, illetve a mélyebb szakmai felkészültséget igénylő kérdések, beosztások szerinti kiscsoportos formában történő megvitatását.

A résztvevők érdeklődése szakmai összetételük miatt is differenciált volt. A gazdálkodási tiszteket, főtiszteket, az anyagtervezőket elsősorban a számvitel, a nyilvántartás, az elemzés, az értékelés, a gazdasági szabályozók nyújtotta lehetőségek, a jogkörük és hatáskörük tisztázása foglalkoztatta. Az anyagi-technikai főnököket az ellátás, a beszerzés, a pénzügyi, a fenntartási és működési napi kérdések érdekelték. Az egységparancsnokokat különösen a költségvetési pénzügyek, a szerződéskötéssel kapcsolatos jogi szabályok, a problémák megoldásának lehetőségei, a békevezetési kérdések foglalkoztatták. Többen javasolták az elkövetkező tanfolyam szakmailag differenciáltabb megszervezését, a számviteli, a pénzügyi, a csapatköltségvetési, a gazdasági-jogi előadások tartalmának bővítését, egyben a tanfolyam már jelzett mondanivalójának tömörítését.

A tanfolyam hasznosságát az előadásokon kívül a résztvevők abban is látták, hogy az lehetőséget teremtett számukra a különböző szakmai főnökökkel való személyes találkozásra, a problémák megbeszélésére és hasonló beosztásban lévőkkel a tapasztalatok kicserélésére.

A katonai gazdasági képzés jövője, továbblépés lehetőségei.

Hosszabb távú képzési prognózisról ma nehéz beszélni. Ennek több oka is van. Egyik ok az új oktatási, illetve felsőoktatási törvény elfogadásából adódó feladatok katonai oktatási kérdések megoldásának még nem (vagy csak tervezési állapotban lévő koncepciói) ismert a konstrukciója. A másik ok a MH hosszú távú gazdálkodási modelljének hiánya (itt most nem tárgyalandó okai vannak).

A felsoroltak ellenére a katonai-gazdasági tanfolyamszerű képzés rövid távú programjában továbbra is helyt kell adni a képzés jelenlegi formájának, hiszen az MH jelenlegi gazdálkodási rendszerében és gazdálkodásában az elkövetkező években is várható - feltehetően nem nagy léptékű - további változás. Ezek a változások a gazdálkodás rendjét, illetve a gazdálkodási szabályokat (szabályozásokat) érinthetik. Ezekből következik, hogy a tanfolyamszerű katonai-gazdasági képzést már csak ezek miatt is fenn kell tartani (ha úgy tetszik a naprakészség miatt). A tanfolyam jelenlegi tematikai programjában helyt kell adni azoknak a tapasztalatoknak, melyek az egyes (jelzett) szakgazdálkodási kérdések tárgyalásának integrált, rövidebb formáját tartják célszerűnek. A tanfolyamok tartalmi vonatkozásában természetesen a naprakészséget és az új információk megismerésére továbbra is lehetőséget kell biztosítani.

A tanfolyam 3 hetes (90 órás) konstrukciójánál (éppen mert ezen a tanfolyamon vesz részt az MH parancsnokság gazdasági kérdésekkel foglalkozó vezetőállománya) meggondolás tárgyát képezhetné, egy olyan konstrukció, amikor a tanfolyam 3. hetében 30 órában gazdálkodást elősegítő innovatív ismeretek megszerzését tennénk lehetővé. A tanfolyamon résztvevő számára néhány ilyen lehetőség "meghírdetésre" kerülne, s ezek közül igénynek megfelelően választani lehetne. Ilyen gazdálkodást elősegítő témák vehetők számításba mint: racionalizálás módszertana, folyamatszervezés, gazdasági elemzés, statisztika, számvitel, gazdaságjogi kérdések, stb. Ebben a konstrukcióban az első két héten a tanfolyam szűkebb vonatkozásai megmaradnának, a harmadik hét a résztvevők igénye szerint lenne hasznosítva. Valószínűsíthető, hogy ez a változat az előrelépés egyik módozata lehet.

A tanfolyamok ismétlődésének periódusát (öt évente egyszer) csak a parancsnok vonatkozásában volna célszerű megtartani, a gazdálkodással közvetlenül foglalkozó ht. állománynál a periódus idő csökkentése (3-4 év) tűnik ésszerűnek, éppen már a jelzett konszolidálódás még meglévő hiánya miatt. A tanfolyamok egyéb vonatkozását megítélésünk szerint nem kell megváltoztatni.